

ВАРЫЯНТНАСЦЬ СЛОВАЎЖЫВАННЯ

Т.М. Прыбаровіч, 10 клас

Навуковы кіраўнік – Н.У. Магер, настаўнік

Ліцэй установы адукацыі “Палескі дзяржаўны ўніверсітэт”

Штуршком для работы стаў артыкул, дакладней, яго назва: «Чырвоны каршун апынуўся ў клопатах» [1]. З самога тэксту выявілася, што птушка аказалася ў бядзе. І тут, відаць, не абышлося без польскага ўплыву: у польскай мове ёсць выразы *mieć kłopoty*, *być w kłopotie* ‘быць у бядзе’. Можна дапусціць, што аўтару не даспадобы было спалучэнне птушка аказалася ў бядзе (рус. птица оказалась в беде), і ён выбраў варыянт, які зусім не падобны да рускай мовы. Але такое рашэнне наўрад ці можна лічыць удалым. Між тым з этымалагічных слоўнікаў вынікае, што *оказаться* і *апынуцца* паходзяць з аднаго арэалу – усходнеславянскага: «Оказаться <...> Из праслав. (вост.-слав.?)

*обказати (се)» [3, с. 63–64]; «Апыну́цца <...> Укр. опинитися, дыял. рус. (паўдн., зах.) опынуть-ся» [4, с. 140].

Зыходзячы з узнікшай праблемы, вылучылі мэту: прааналізаваць ужыванне дзеяслова «апынуцца» ў розных кантэкстах і пры рознай спалучальнасці. Задачы: з розных слоўнікаў высветліць значэнне дзеяслова «апынуцца», вызначыць падабенства і адрозненне значэнняў; вызначыць частотнасць выкарыстання пэўных значэнняў; разгледзець канкрэтныя выпадкі выкарыстання пэўных значэнняў у тэкстах.

Аб’ект даследавання: дзеяслоў “апынуцца”. Прадмет даследавання: словаўжыванне дзеяслова “апынуцца”.

У выніку мы прыйшлі да высновы, што ў канкрэтным ужыванні (у розных кантэкстах, пры рознай спалучальнасці і пад.) размежаванне значэнняў больш істотнае, чым здаецца на першы погляд. Больш за тое: не заўсёды апынуцца і аказацца ўзаемазамяняльныя. І гэты факт, на жаль, нярэдка ігнаруецца новымі носьбітамі беларускай мовы, так званымі «дзецьмі асфальту», для якіх першай мовай была і застаецца руская мова, а беларуская – толькі адна з моў, якія вывучаюцца ў школе, на курсах ці самастойна. Гэтыя носьбіты імкнуцца выбіраць у камунікаванні такія словы, якія б ніяк не нагадвалі рускія лексемы, што нярэдка вядзе да некарэктных і недарэчных выказванняў.

У працэсе работы падабраны ілюстрацыйны матэрыял, у тым ліку з інтэрнэт–крыніц, вызначаны найбольш частотныя адпаведнікі ў руска–беларускіх перакладах, у тым ліку і ў анлайн–перакладчыках (таб.).

Табліца – Анлайн–перакладчыкі

Перакладчык	Адрас у інтэрнэце	Год узнікнення
«LTran»	ltran.ru	2016
«VnutriInfo»	perevod.vnutri.info	2013
«Белазар»	belazar.info	2010
«Вэбтран»	webtran.ru/translate/belarusian	2009
«M–translate»	m–translate.ru	2017
«Opentran»	opentran.net	2018
«Перакладчык Google»	translate.google.com	2006
«PerevodSpell»	perevodspell.ru	2011
«Скарнік»	skarnik.by	2012
«Яндэкс.Перакладчык»	translate.yandex.by	2011

Найбольш частотнымі ў руска–беларускіх перакладах з’яўляюцца беларускія адпаведнікі быць, апынуцца, аказацца, а таксама, нават здарыцца і спакушаць лёс, што цалкам залежыць ад мастацкага густу і рашэння перакладчыка.

Пераважная большасць з анлайн–перакладчыкаў («Перакладчык Google», «LTran», «Вэбтран», «Белазар», «PerevodSpell», «M–translate», «VnutriInfo», «Opentran») даюць адзіны магчымы варыянт апынуцца, што не толькі збядняе саму беларускую мову, але і прыводзіць да некарэктных выказванняў на ёй. Толькі «Яндэкс. Перакладчык» і «Скарнік» даюць некалькі варыянтаў перакладу, прычым у першым іх больш: апынуцца, аказацца, стацца, выявіцца (стать, появиться), трапіць («Яндэкс.Перакладчык»); (выясніцца, обнаружиться) аказацца, выявіцца; (очутиться) апынуцца («Скарнік»).

Вялікую колькасць урыўкаў, перакладзеных з рускай мовы на беларускую, прапануе шматмоўны анлайн–слоўнік «Glosbe» [5]. Прычым гэта ўрыўкі не з мастацкіх твораў, а пераклады, зробленыя непрафесіянальнымі перакладчыкамі.

Прааналізаваныя прыклады сведчаць, як рус. okazatsya можа замяняцца не толькі іншымі беларускімі адпаведнікамі, як выяўляцца і г. д., але і мадыфікавацца ў зусім нечаканая структуры ці нават апускацца. Наколькі такія пераклады з’яўляюцца адэкватнымі арыгіналу – іншае пытанне, але крэатыўнасць перакладчыкаў відавочная.

Дзеля эксперыменту было таксама праведзена апытанне сярод знаёмых і сяброў адносна ўжывання слоў апынуцца/аказацца, у якім прынялі ўдзел 19 чалавек. Удзельнікі павінны былі адказаць на пытанне, якія варыянты з прапанаваных яны лічаць правільнымі:

1. Я апынуўся паблізу.
2. Я аказаўся паблізу.
3. Ён апынуўся добрым сябрам.

4. Ён аказаўся добрым сябрам. 5. Апынулася, што мы памыляліся. 6. Аказалася, што мы памыляліся.

У выніку 63 % удзельнікаў выбралі варыянты 1, 4, 6; 16 % – 2, 4, 6; 11% вырашылі, што правільнага адказу няма (прыводзім толькі самыя вялікія працэнтныя колькасці). Такім чынам, большасць апытанай моладзі выбрала карэктныя адказы.

Такім чынам, жаданне маладых людзей, для якіх беларуская мова не з’яўляецца роднай у прамым сэнсе гэтага слова, «удасканаліць» яе, «адарваць» ад рускай мовы, нярэдка прыводзіць да недарэчных выпадкаў словаўжывання, бо падабенства лексем у дзвюх мовах яшчэ не сведчыць, што гэта русізм. Беларуская мова, як і любая іншая мова, патрабуе грунтоўнага, глыбока вывучэння, каб дарэчна, вольна і прыгожа на ёй размаўляць.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Вінчэўскі, Д. Чырвоны каршун апынуўся ў клопатах [Электронны рэсурс]/ Д. Вінчэўскі // Птушкі штодня. – 2009. –Рэжым доступу: <http://birdwatch.by/news/962/>. Дата доступу: 22.04.2018.

2. Национальный корпус русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ruscorpora.ru/>. – Дата доступа: 23.04.2018.

3. Этимологический словарь современного русского языка: в 2 т. / сост. А. К. Шапошников. – Москва: Флинта, 2010. – Т. 2. – 576 с.

4. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / рэд. В. У. Мартынаў. –Мінск: Навука і тэхніка, 1978–. – Т. 1: А–Б. – 1978. – 140 с.

5. Glosbe [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://be.glosbe.com/>. – Дата доступу: 23.04.2018.